

Onopgeefbaar verbonden

Handreiking voor een kerkbreed
gesprek over Kerk en Israël

Protestantse
Kerk

Woord vooraf

Met deze brochure agendeert de Protestantse Raad voor Kerk en Israël het gesprek over de 'onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël'. Met deze uitdrukking verwoordt de Kerkorde (artikel I-7) de bijzondere relatie van de Protestantse Kerk in Nederland met het volk Israël. Al direct aan het begin van de Kerkorde spreekt de Protestantse Kerk uit dat zij 'delend in de aan Israël geschonken verwachting, zich uitstrekt naar de komst van het Koninkrijk van God' (artikel I-1). De relatie met het volk Israël is daarom fundamenteel voor de Protestantse Kerk.

Hoe helder dit statement ook is, geregeld komen er vragen naar de betekenis van 'onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël'. De Protestantse Raad voor Kerk en Israël wil invulling geven aan de roeping van de kerk om 'leiding te geven aan de verdieping en verbreding van het inzicht van de kerk in de weg van God met Israël en het gesprek met Israël' (ordinantie 1-2-2). Met deze brochure reikt hij materiaal aan voor gesprek in gemeenten over de relatie kerk en Israël. Via zeven inhoudelijke thema's wil de Raad verhelderen, richting wijzen en grenzen verkennen. Bij elk thema worden gedachten en visies weergegeven, wordt gewezen op wegen om te gaan, en worden gespreksvragen geformuleerd. Dit alles in gesprek met de eigen traditie in de Protestantse Kerk.

Deze brochure wil mensen met elkaar in gesprek brengen over 'de weg van God met Israël' en over onze 'onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël'. Visies op Israël en op de relatie kerk en Israël zijn nog te vaak gepolariseerd. Het gesprek hierover is fundamenteel voor het verstaan van onze identiteit.

Ik hoop van harte dat binnen de werkgemeenschap van predikanten en kerkelijk werkers, en in kerkenraden en kringen van gemeenteleden het gesprek wordt aangegaan over de aangereikte thema's. De zaak is het meer dan waard!

*René de Reuver,
scriba generale synode*

Onopgeefbaar

Over de blijvende verbondenheid van de christelijke kerk met het volk Israël
een poging om een kerkbreed gesprek op gang te brengen

Jeruzalem

Inleiding

De Protestantse Kerk belijdt in haar kerkorde onopgeefbaar verbonden te zijn met het volk Israël¹. Dit komt tot uitdrukking in de betrokkenheid van veel gemeenteleden bij gespreks- en bijbelkringen, leerhuizen en andere initiatieven, bij de jaarlijkse Israëlzondag, en bij de vele reizen naar het land. Daarnaast zijn er diverse organisaties werkzaam op het terrein van kerk en Israël, elk met een eigen inbreng en eigen accenten. Dit laatste is niet verkeerd, al kan het verwarrend werken. Er blijken vragen bij wat precies wordt bedoeld met 'volk' en 'land', met 'Israël' en 'Jodendom'. Omdat deze woorden en

begrippen meer dan één uitleg hebben, ontstaan gemakkelijk misverstanden die het gesprek kwetsbaar en lastig maken. Bovendien maakt de aanhoudende actualiteit van het Israëliisch-Palestijnse conflict het allemaal nog een slag ingewikkelder. Hiervoor verwijzen wij naar de IP-nota uit 2008². Vanwege dit conflict gaan velen het gesprek over kerk en Israël liever uit de weg. Begrijpelijk. Toch is Israël de bron waaruit het christelijk geloof is voortgekomen en moeten we ervoor zorgen dat deze bron openblijft. Dit kan alleen door het erover te hebben: ernaar te luisteren, erover te zingen, ons eraan te laven, en – niet te vergeten – ervoor te danken!

1. **Kerkorde artikel I/1:** De Protestantse Kerk in Nederland is overeenkomstig haar belijden gestalte van de ene heilige apostolische en katholieke of algemene christelijke Kerk die zich, delend in de aan Israël geschonken verwachting, uitstrekt naar de komst van het Koninkrijk van God. **Artikel I/7:** De kerk is geroepen gestalte te geven aan haar onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël. Als Christusbelijdende geloofsgemeenschap zoekt zij het gesprek met Israël inzake het verstaan van de Heilige Schrift, in het bijzonder betreffende de komst van het Koninkrijk van God.
2. Voor het beleid inzake Kerk en Israël verwijzen wij naar de zogenaamde IP-nota uit 2008 (Het Israëliisch-Palestijns conflict in de context van de Arabische wereld van het Midden-Oosten: Bijdrage tot de meningsvorming in de Protestantse Kerk in Nederland), te downloaden op protestantsekerk.nl.

Zeven is voldoende - vijf en twee

In zeven korte hoofdstukjes stellen we verschillende thema's aan de orde. Voor een goed gesprek in de kerk moet dit voldoende zijn. De eerste vijf hoofdstukjes hebben direct betrekking op de kerkorde. In de laatste twee trekken we lijnen van de kerkorde door naar de praktijk.

Alle thema's laten de verbondenheid met het volk Israël zien en maken duidelijk waarover we het gesprek met elkaar zoeken. Onderliggende theologische vragen worden kort weergegeven, evenals dilemma's, en keuzes die (bewust of onbewust) worden gemaakt. Er worden richtingen gewezen of grenzen gemarkeerd. De volgorde is niet dwingend. U kunt overal instappen.

Aanzet tot een kerkbreed gesprek

De Protestantse Raad voor Kerk en Israël³ hoort verschillende geluiden. De een stelt voor de kerkorde op het punt van de onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël te wijzigen, de ander wil dit zeker niet. Bovendien merken we dat er behoefte is aan verheldering van woorden als *volk, land, Messias, Christus, schuld, hoop, Bijbel, verbond*, enzovoort. Omdat over deze thema's uiteenlopend en soms tegengesteld wordt gedacht, heeft de Raad ervoor gekozen in deze brochure diverse stemmen te laten klinken. We hopen dat dit zal aanzetten tot voortgaand gesprek in de werkgemeenschappen van predikanten en kerkelijk werkers, in kerkenraden en gespreksgroepen van plaatselijke gemeenten. Kortom, we hopen op deze manier een kerkbreed gesprek op gang te brengen.

Voor een zorgvuldig luisterend gesprek geven we enkele gedachten mee.

- a. Probeer de ander te verstaan zoals deze verstaan wil worden.
- b. Breng de ander in haar/zijn rust, zodat zij/hij vrijuit kan spreken.
- c. Trek geen conclusies over wat de ander meent zonder dit eerst te checken bij de ander.
- d. Spreek over de visie van de ander met de beste voorbeelden over die visie.
- e. Laat merken wat je bij de visie van de ander waardeert, en bewaar ruimte om kritisch naar je eigen visie te kijken.

Verdere werkwijze

We wensen u een vruchtbaar gesprek, waarin naar elkaar wordt geluisterd en elkaars gedachten worden verhelderd. Laat ons uw bevindingen weten in een kort gespreksverslag, waarin onderlinge verschillen worden benoemd.

Graag nodigen wij u uit een gespreksverslag te mailen naar de secretaris van de Protestantse Raad voor Kerk en Israël, ds. Alice van Halsema, via a.vanhalsema@protestantsekerk.nl. Deze gespreksverslagen betrekken wij bij het vervolg op dit kerkbrede gesprek over de onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël.

Namens de Protestantse Raad voor Kerk en Israël,

Koos Snaterse, voorzitter

Alice van Halsema, secretaris

---

3. De Protestantse Raad voor Kerk en Israël is een werkgroep die de dienstenorganisatie en de synode van de Protestantse Kerk bijstaat om deze onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël inhoud te geven.

1. Volk

Thema

In het eerste bijbelboek, Genesis, gaat God een verbond aan met Abraham en het 'zaad van Abraham', ook 'volk van Jakob' geheten en 'volk van Israël', naar Jakobs nieuwe naam. Bij dit verbond hoort de specifieke opdracht God te dienen. Niet alle leden van dit verbondsvolk geven hieraan gehoor. Toen niet en nu niet. Vandaag de dag zijn veel Joden seculier, atheïst, boeddhist of nog weer anders, al kan de band met bepaalde tradities blijven. In elk geval houden zij niet op volk van God te zijn, Zijn eigendom en geroepen met de Thora te leven. Een trieste waarheid onderstreept het bovenstaande: bij vervolging delen alle Joden

eenzelfde lot, of ze nu gelovig zijn of niet. Zoals God genade en roeping niet ongedaan maakt (Romeinen 11:29), zo is voor de kerk onze verbondenheid met het volk Israël onopgeefbaar.

De vraag wordt wel gesteld wanneer iemand een Jood is. In de Tenach worden verschillende woorden gebruikt: Hebreëen, Israëlieten of Judeeërs. De naam Joden wordt voor het eerst in het bijbelboek Ester gebruikt. In onze tijd hangt het af van de stroming. Voor orthodoxe Joden is een Joodse moeder een vereiste, terwijl onder liberale Joden ook een Joodse vader mogelijk is. Tegelijk blijft het voor niet-Joden mogelijk toe te treden tot het Jodendom.

Gott uerhaift Abraham gar aben;
Wie er im einen sunnwoll gaben:

Deß samen künig werden sein,
Setzt mit auch die besneydung ein.

God belooft Abraham een zoon, Cornelis Bos, 1555 (Rijksmuseum)

Gedachten en visies

Deze speciale relatie van God met Israël proeft een bijbellezer waar gesproken wordt van 'verkiezing' of het 'eerstelingschap' van dit volk. Vaak worden zulke woorden ten onrechte begrepen als zouden Joden beter zijn dan de *gojien*, de 'heidenen' (niet-Joden). Bij 'de eerstgeborene' gaat het God in deze ene uiteindelijk om allen, de term 'eerstgeborene' is inclusief. Tegen Abraham, de eerste van het nieuwe volk, zegt God: *'Ik zal je tot een groot volk maken, Ik zal je zegenen, Ik zal je aanzien geven, een bron van zegen zul je zijn. Ik zal zegenen wie jou zegenen.'* (Genesis 12:2-3) De plaats van Israël als eerstgeborene onder de volken wordt nergens in de Schrift herroepen. Integendeel, dit creëert juist de dynamiek in, bijvoorbeeld, het leven en het werk van de apostel Paulus.

Aan de trouw van God komt geen einde. Deze is niet afhankelijk van het gedrag van Israël of van het handelen van Joden. God is met Zijn volk verbonden in goede en slechte dagen, al kent Hij hun zwakten en zonden. Zijn waarschuwingen en

straffen komen niet in mindering op Zijn liefde en betrokkenheid. *"Hoe zou Ik je kunnen prijsgeven?"* (Hosea 11:8-11) Liefkozend noemt God Israël 'mijn kind', 'mijn knecht'. De vraag wordt wel gesteld of je op grond hiervan aan Israël of aan Joden speciale eisen mag stellen. Of stel je dan hogere eisen aan Israël dan aan andere mensen en volken?

De verbondenheid van de kerk met het volk Israël is uniek omdat haar fundament, Christus Jezus, niet te verstaan is zonder Gods verbondsgeschiedenis met Israël en de Joodse traditie.

Sommigen zien de kerk als het *nieuwe Israël*. God zou Israël hebben losgelaten en de christelijke kerk zou in de plaats van Israël gekomen zijn. Dit wordt 'vervangingstheologie' genoemd. De kerk is dan de 'uitverkorene', en de inhoud en opdracht van het verbond is op haar overgegaan. De 'heiden' is niet langer de niet-Jood maar de 'buitenkerkelijke' (inclusief de niet-christelijke Jood). Wat de Bijbel ziet als de verhouding tussen 'Israël en de volkeren' verschuift in deze visie naar de verhouding 'Kerk en wereld'.

Anderen menen dat de gelovige christenen uit Joden en niet-Joden het volk van God vormen. Wie in Christus is, hoort bij het ware nageslacht van Abraham. De kerk is bij Abraham al ontstaan. Het etiket 'vervangingstheologie' wordt afgewezen, want vanaf Abraham gaat het niet om Israël als volk maar om het *ware*, het gelovige Israël. Nadruk wordt gelegd op de vervulling door Jezus Christus. Om deze reden wordt dit 'vervullingstheologie' genoemd. Omdat alle beloften aan Israël zijn vervuld, speelt Israël geen bijzondere rol meer. De landbelofte is in Christus beëindigd. Hierdoor wordt het door anderen een vorm van vervangingstheologie genoemd. Sommigen zijn niet gelukkig met de zegswijze 'kerk en Israël' omdat Israël verwijst naar zowel volk als land en staat. Anderen willen vanuit het zelfverstaan van Israël spreken over de band tussen volk, land en staat. Vanwege de landbelofte is het wonen in het land theologisch relevant. Het spreekt vanzelf dat hiervoor een staatsvorm nodig is. Bovendien zijn land en staat internationaal erkend.

Wegen om te gaan

In de loop der jaren heeft de Protestantse Kerk enkele oriëntatiepunten ontwikkeld voor wie zicht wil krijgen op de relatie tussen het volk Israël en de kerk. Het eerste is dat eerder dan de wereldkerk, en naast haar, een gemeenschap leeft aan wie Gods

Bij de opgraving van een synagoge uit de 1e eeuw in Magdala was deze steen waarop destijds de Thorarol werd uitgerold voor de lezingen in de synagoge de belangrijkste vondst.

Naam in het bijzonder is verbonden, rustend in Gods trouw en genade: Israël. Het tweede is dat de Protestantse Kerk ervoor kiest de benaming 'volk Israël' breed op te vatten als een volk van alle tijden. Inbegrepen de tijd van de Bijbel, de tijden dat Joden over de wereld verspreid waren (*diaspora*) en de huidige tijd waarin veel Joden zich hebben gevestigd in het land Israël of hiermee een bijzondere band beleven. Als derde respecteert de Protestantse Kerk de wijze waarop Israël zichzelf verstaat. Net zoals een Nederlander of een christen dit zelf mag bepalen.

Op de eerste (kerk)vergadering van apostelen en oudsten, het zogenoemde 'apostelconvent' (Handelingen 15), werd besloten de heidenchristenen niet alle 613 geboden voor het Joodse volk op te leggen, alleen vier geboden (*mitswot*) om de tafelgemeenschap tussen Jood en niet-Jood mogelijk te maken en de verbondenheid met de synagoge tot uiting te brengen (Handelingen 15:21). Het verlangen aan te schuiven aan één tafel was vanaf het begin aanwezig.

Helaas werd de kerk in de loop der eeuwen vooral 'heiden-christelijk'. In Christus Jezus blijft echter het visioen van 'Jood en heiden' oplichten (Handelingen 10:19-48). Als kerk van Jezus Christus zoeken wij het gesprek met Israël als vorm van tafelgemeenschap. Hierbij mogen alle thema's op tafel komen.

Gespreksvragen

1. Is het vol te houden niet-gelovige Joden 'volk van God' te noemen? Welke rol speelt de verkiezing hierin?
2. Kun je gelovigen die hun stamboom niet terugvoeren op Abraham 'volk van God' noemen? Welke rol speelt het verbond hierin?
3. Mag je aan Israël/Joden andere of hogere eisen stellen dan aan andere volken/mensen?
4. Hoe kijkt u aan tegen de 'vervangings-theologie' en tegen de 'vervullingstheologie'? Hoe verhouden deze zich met de trouw van God aan Zijn beloften aan Zijn volk Israël?

2. Land

Thema

Aan Abraham werd de opdracht gegeven op weg te gaan naar *het land dat Ik je zal wijzen*. Eenmaal aangekomen hoorde hij de belofte: *Ik zal dit land aan jouw nakomelingen geven*. (Genesis 12:1,7) Als vreemdeling en bijwoner heeft hij er vertoefd. Zeven keer wordt hem het land beloofd. Toch heeft hij van de bewoners voor een hoge prijs de begraafplaats voor zijn vrouw gekocht en Isaak onderhandelde over waterputten. Later, uit Egypte bevrijd, werd het land veroverd. En terug uit Babylonië werd diplomatieke toestemming verkregen er opnieuw te wonen. Elke periode verschilt van voorgaande tijden waardoor de huidige situatie niet zomaar een-op-een kan worden vergeleken met een specifieke periode uit het verleden. Bovendien waren er in allerlei tijden grote verschillen in landgrenzen. Met het feit dat Israël fysiek bestaat en logischerwijs ruimte inneemt, ergens woont en een eigen cultuur heeft, hebben kerk en wereld het vaak moeilijk gehad. Het volk Israël bestaat al vierduizend jaar, toch wordt zijn 'wonen' nog altijd als controversieel ervaren. Niemand betwist dat volken veilig moeten kunnen wonen. Waarom zou dit voor Israël anders zijn? Dit heeft veel te maken met de bewoners die al in dit land woonden, waaronder Palestijnen, Druzen en bedoeïenen. Zij wonen er immers met gelijke rechten.

Gedachten en visies

In rabbijnse theologie speelt een grote rol dat de grond van het beloofde land van God is en blijft. Er wordt verwezen naar bijvoorbeeld de bepaling van Mozes: *Land mag nooit verkocht worden, alleen verpand, want het land behoort Mij toe en jullie zijn slechts vreemdelingen die bij Mij te gast zijn*. (Leviticus 25:23) Het volk heeft het land waarin het leeft van God te leen. Op deze ontvangen grond oefent het volk zich in de opdracht te leven naar de Thora; een leven in barmhartigheid en gerechtigheid. Nu krijgen die regels die specifiek betrekking hebben op akker- en tuinbouw, gewassen en vee, een kans. De landbelofte is ingekaderd binnen de beloften en opdrachten van het verbond. Komt er van dit leven naar Gods geboden niets terecht, dan is het volgens God beter voor het land dat het zijn nieuwe bewoners 'uitspuwt' (Leviticus 28:18). Dit heeft dan vooral te maken met dienst aan afgoden die leiden tot uitbuiting en onrecht. Als vanzelf is het alleen de God van Israël die dit bepaalt. Vandaar dat, wanneer

dit werkelijk gebeurt en het volk in ballingschap gaat, dit wordt beleefd als 'oordeel van God'. Er weg, in ballingschap, komt het volk tot inkeer en omkeer. Want zelfs dan zal de God van Israël Zijn volk niet verwerpen en Zijn verbondsbeloften niet verbreken (Leviticus 26:44). Dan groeit het verlangen terug te mogen keren naar het land en daar weer met God te verkeren.

Aan (Palestijns-)christelijke zijde zijn sommigen ervan overtuigd dat alle beloften uit het Oude Testament in Christus zijn vervuld. Onder deze 'vervullingstheologie' komt tevens de landbelofte te vervallen. Voor het volk Israël is er als zodanig geen eigen concrete plaats meer, hooguit om veiligheidsredenen na de Shoah. Andere christenen benadrukken dat de concrete oudtestamentische beloften aan Israël nergens worden herroepen. In het Nieuwe Testament wordt de vervulling van de landbelofte niet genoemd. Integendeel, Jezus protesteert niet als Zijn leerlingen hopen op het herstel van het Koninkrijk voor Israël (Handelingen 1:6). Paulus blijft zich op Jeruzalem oriënteren. Hij denkt, handelt en reist vanuit en naar dit centrum. Net als bij de profeten roept het laatste bijbelboek Openbaring het beeld op van de volken die als pelgrim naar Jeruzalem trekken.

De Bijbel vertelt dat de aartsvaders in het land woonden als vreemdelingen. De familie van aartsvaders groeide uit tot een volk. Vanaf de intocht onder Jozua ontstond een georganiseerd verband van Israëlieten in het land. Tijdens de ballingschap, en na de verdrijving door de Romeinen, bleef een deel van de Joden in het land leven. Met het uitroepen van de staat Israël in 1948 staat er opnieuw een concreet Israël op de kaart: een volk met een land tussen andere landen en volken. Uit de hele wereld kwamen Joden naar huis: er is weer 'eigen grond'. De nieuwe staat garandeert hun bescherming, nodigt uit: 'Kom naar huis!' In 1950 werd een 'Wet op de Terugkeer' opgesteld (aangescherpt in 1952 en 1970). Onder andere in Nederland zetten christelijke organisaties zich in voor dit 'thuisbrengen'.

Zowel onder Joden als christenen zijn er gelovigen die het ontstaan van de staat Israël in 1948 zien als vervulling van Gods belofte. Zij zien dat God Zijn volk weer thuisbrengt in het aan Abraham beloofde land. Anderen, zowel in Joodse als in christelijke kring, geven aan deze recente geschiedenis niet zo'n

theologisch stempel. Zij menen dat mensen niet op deze manier of met geweld mogen vooruitgrijpen op de verlossing die alleen God, of de Messias, kan brengen.

Velen kunnen onmogelijk over land, volk en staat nadenken zonder hierbij het Palestijnse volk en land te betrekken. Het bewonen van het land ging en gaat gepaard met het verdrijven van anderen die er al woonden. Dit mag niet zonder hen recht te doen en barmhartigheid te bewijzen. Anderen benadrukken de internationale verhoudingen als achtergrond waarin de staat Israël kon ontstaan en zien hierin geen direct goddelijk ingrijpen.

Wegen om te gaan

De Bijbels-profetische oproepen tot het houden van Gods geboden (*misjpat*) en het doen van gerechtigheid (*tsedaka*) en barmhartigheid (*chesed*) gelden voor Israël op dezelfde wijze als voor elk volk. 'Onopgeefbaar verbonden blijven met het volk Israël' betekent niet dat elke vorm van kritiek de pas wordt afgesneden. Je mag net zo kritisch zijn op Israël als op je eigen volk. De vraag is echter of de lat voor Israël niet ongemerkt hoger wordt gelegd dan voor andere volken, omdat het Gods volk is. De Protestantse Kerk ziet het internationaal (volken)recht, inclusief de Israëlisch-Palestijnse akkoorden, als het primaire oriëntatiepunt voor de oplossing van het conflict. Tegelijk werkt het vervreemdend wanneer de VN-Mensenrechtenraad beduidend vaker over Israël oordeelt dan over alle andere conflicthaarden bij elkaar. Onverminderd blijft de essentiële voorwaarde staan dat een definitieve regeling voor duurzame vrede in onderling en gelijkwaardig overleg wordt bereikt.

In haar kerkorde vertolkt de Protestantse Kerk een drievoudige roeping die het werk van Kerk en Israël raken:

1. De roeping om gestalte te geven aan de onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël. Dit heeft te maken met onze wortels en maakt duidelijk wie wij in beginsel zijn.
2. De oecumenische roeping om eenheid, gemeenschap en samenwerking te zoeken met christenen wereldwijd, waaronder Palestijnse christenen. Dit heeft te maken met de vertakkingen. Als kerk weten wij ons verbonden met andere kerken wereldwijd.
3. De diaconale roeping op te komen voor vrede en gerechtigheid voor iedereen, inbegrepen Israël en volken in en rond Israël. Dit heeft te maken met vrucht. Als kerk zijn wij betrokken op de wereld en haar noden.

Het Meer van Galilea

Geen van deze drie roepingen mag in mindering worden gebracht op de twee andere. Tegelijk heeft elke roeping een eigenheid. De Protestantse Kerk beoogt al haar werk en alle projecten vanuit deze drie roepingen invulling te geven.

Gespreksvragen

1. Wonen in 'het beloofde land' is zowel opdracht als belofte. Hoe kan dit zich vertalen naar de actualiteit?
2. De drie roepingen kunnen onderling schuren. Hoe kunnen we hiermee het beste omgaan?
3. In de vervullingstheologie is er geen eigen concrete plaats voor Israël meer. Betekent dit dat het Joodse volk eeuwig moet zwerven, tenzij het in Christus 'aan land' komt?
4. Hoe zouden de landbelofte en het internationaal volkenrecht zich tot elkaar kunnen verhouden?

3. Messias/Christus

Thema

Marcus valt in zijn evangelie met de deur in huis, *Het begin van het evangelie van Jezus Christus, Zoon van God.* (Marcus 1:1) Later is het Petrus die belijdt: 'U bent de Messias.' (Marcus 8:29) Is Jezus Christus 'de Messias'? Of toch niet?

Al in een vroeg stadium ging deze titel deel uitmaken van Jezus' naam. Hij werd 'de Christus' genoemd, of 'Jezus Christus'. Het is echter geen tweede naam of achternaam, het is een titel. Christus (*Christos*) is de Griekse vertaling van het Hebreeuwse woord messias en betekent 'gezalfd'. Wie wordt gezalfd, wordt door God in dienst genomen voor een bijzondere taak. Meestal zijn het profeten, priesters en koningen die gezalfd worden. Al kan zelfs iemand buiten Israël 'gezalfd' worden genoemd, zoals de Perzische koning Cyrus (Jesaja 45:1). De titel verwijst in het bijzonder naar de Zoon van David die het volk definitief zal verlossen en leiden.

Gedachten en visies

Wie als niet-Jood Jezus belijdt als Messias wordt - met een beeld van Paulus - geadopteerd als kind van Abraham. Via deze weg word je als niet-Jood verbonden met 'Mozes en de profeten'. Want hun woorden komen volgens Paulus in Messias Jezus tot hun bestemming of hoogtepunt (Romeinen 10:4). Via Abraham, via 'Mozes en de profeten', via Messias Jezus worden de nieuwe gelovigen verbonden met het volk Israël, met hun geschiedenis en traditie.

Wie Christus Jezus uit deze verbanden los pelt, maakt Zijn woorden en daden, Zijn persoon en werken onherkenbaar. De kerk kan nooit vergeten dat Jezus een Jood is. Hij groeide op in de Joodse traditie en leefde met 'Wet en profeten' oftewel 'Tenach'. Hoezeer Hij ook 'van boven' komt, Hij is in Israël thuis. Al Zijn woorden hebben in de wereld van Israël hun ijkpunt. Om deze reden zoekt de kerk het gesprek inzake het verstaan van de Heilige Schrift, in het bijzonder betreffende de komst van het Koninkrijk van God. (artikel I.7) Dit gesprek vindt plaats op basis van gelijkwaardigheid. Zowel het rabbijnse Jodendom als de christelijke tradities komen voort uit dezelfde bron: het Jodendom van de eerste eeuw. Dit scheidt een band!

Dit gesprek met elkaar en dit leren van elkaar spreken niet vanzelf. Joden hebben het christelijk

geloof niet nodig om de wil van Vader in de hemel te doen, terwijl christenen wel zijn aangewezen op de Hebreeuwse Bijbel. Joden vragen lang niet altijd om dit gesprek en hebben te vaak ervaren dat de naam van hun volksgenoot Jezus tegen hen is gebruikt. Niettemin blijft de kerk zich om Jezus' wil medeburger en huisgenoot van Israël noemen, niet meer uitgesloten van het burgerschap van Israël (Efeziërs 2:11-22). Omdat de kerk leeft van het heil waarin Israël vanouds wortelt, zoekt ze deze wortel telkens weer in Israël.

Door Jezus als Messias te belijden verwijst de kerk zowel naar een aardse als naar een hemelse werkelijkheid. Hij is het Woord dat bij God was toen deze de wereld schiep. In de Joodse traditie vervult 'prinses Wijsheid' eenzelfde functie, lezen we in Spreuken 8. Zij zit bij de grondlegging van de wereld aan Gods rechterhand, vereenzelvigd zich met de Thora, en wil zich in liefde met de mensheid verbinden. De kerk belijdt dat deze Thora, dit Woord, vlees is geworden in Jezus. Jezus is als het ware 'de wandelende Thora', het Woord aan Gods rechterhand.

De belijdenis dat Jezus de Messias is, vormt zowel de sterkste verbinding als de grootste scheiding tussen kerk en Israël. De synagoge belijdt Jezus niet als Messias en ziet nog altijd uit naar de komst van de Messias dan wel naar de messiaanse eindtijd. Want de wereld is volgens hen nog niet verlost en Gods volk lijdt voor een deel nog in ballingschap.

De kerk belijdt Jezus wel als Messias en gelooft dat het verbond met Abraham in Christus Jezus zijn grootste en nieuwste vervulling heeft gekregen. Met het leven en sterven van Jezus Christus, Zijn opstanding en hemelvaart, is een 'vernieuwd verbond' ontstaan dat een radicale verlossing van zonde en ellende brengt. Zonde en ellende zijn echter de wereld niet uit. De kerk heeft voortdurend de opdracht duidelijk te maken wat ze met deze belijdenis bedoelt. Wat christenen en Joden in elk geval verbindt als zij denken aan de Messias, is de gedeelde hoop en het gedeelde verlangen naar een toekomst van sjalom, vrede en recht voor alle mensen.

Omdat het in de geschiedenis van de kerk zo'n grote rol heeft gespeeld bij antisemitisme en vervolging, herhalen we het: 'de Joden' als geheel

Mozaïek in de kapel in Magdala.

hebben Jezus niet vermoord en evenmin de eigen Messias gekruisigd. Vanuit Jezus' eigen kring werd Hij verraden en overgeleverd. Er waren Joodse leiders die Hem vervolgens hebben overgeleverd aan de Romeinen. Alleen de Romeinen hadden de bevoegdheid Hem te kruisigen.

Wegen om te gaan

Een gesprek met de synagoge kan alleen slagen als beide partijen zich open opstellen, en als de twee verschillende verhalen naast elkaar worden gelegd en bespreekbaar worden gemaakt. Paulus roept de tot geloof gekomen christenen uit de volken op dusdanig met en naar de Thora te leven en de God van Israël te loven, dat het volk Israël dit herkent of er zelfs jaloers op wordt (Romeinen 11:14). Naast deze dialoog kunnen Joden en christenen zich gezamenlijk inzetten voor de samenleving.

Messiasbelijdende Joden, uit wie ooit de kerk is voortgekomen, willen in dit gesprek een rol spelen. Binnen de Joodse gemeenschap worden zij echter

dikwijls niet als Joden gezien. En in de kerken wordt er niet altijd met hen gerekend. Zo dreigen zij tussen wal en schip te raken. De kerk zal het gesprek ook met hen aangaan, want als onze broeders en zusters hebben zij een bijzondere positie.

Gespreksvragen

1. Bij welke visie over de Messias voelt u zich thuis? Hoe kunnen we als christenen hierin dichter bij elkaar komen?
2. Kan er met Joden worden gesproken over Jezus? Zo ja, op welke wijze?
3. Wat moet er onder christenen / in de kerk gebeuren, wil Israël jaloers worden?
4. Welke rol zouden Messiasbelijdende Joden kunnen vervullen?

4. Schuld en hoop

Thema

Men zegt dat angst een slechte raadgever is. In zekere zin is schuld dit evenzeer. Het is niet prettig als iemand het gesprek met je zoekt vanuit een schuldgevoel. Dit helpt niet om echt naar elkaar te luisteren en op gelijkwaardige wijze samen een relatie voor de toekomst aan te gaan. Schuld kan heel kostbaar worden wanneer dit concreet wordt uitgesproken. Zo hoeft het verleden niet langer een obstakel te vormen en kunnen er samen nieuwe en hoopgevende stappen worden gezet. Van een gesprek uit schuldgevoel wordt het een gesprek vol hoop, werkend aan een beter heden en een betere toekomst.

Gedachten en visies

De kerk, als een gemeenschap in Jezus Christus van Joden en niet-Joden, verschijnt pas laat op het wereldtoneel. 'Volk' en 'land' van Israël zijn dan al zo'n 1800 jaar met elkaar onderweg, wanneer het aardse leven van Jezus al heeft plaatsgevonden.

Door een deel van het Joodse volk werd Hij erkend als Messias. Op de Pinksterdag wordt de Heilige Geest uitgestort over Joden. Het is dan nog steeds een intern Joods gebeuren. Volgens Lucas komt de doorbraak voor het messiaanse verhaal aan niet-Joden pas als de interne weerstand is overwonnen (Handelingen 10). Dan krijgt de verspreiding van het evangelie onder de volken ruim baan.

Ondertussen moeten de Joden na de verwoesting van de tempel (in het jaar 70) *buiten* het land leven, verstrooid over de toenmalig bekende wereld. In de eeuwen die volgen, groeien kerk en synagoge helaas uit elkaar, en - nog erger - de kerk zag zichzelf steeds meer in de plaats van Israël en kwam hierdoor vijandig tegenover Israël te staan. Als gevolg zijn niet-Joden steeds minder in staat Jezus te begrijpen vanuit de context van Zijn tijd. Het verhaal van Jezus gaat steeds meer een eigen leven leiden, los van het Jodendom waarin Hij is geboren en heeft geleefd.

Ontmoeting Joden en Christenen 2015 (OJEC) (fotograaf Jan Verburg)

Tragisch genoeg gingen kerk en theologie het Jodendom zien als iets van het verleden. Sterker nog, als door God veroordeeld en verworpen. Waar de kerk - vanaf de 9e eeuw - steeds machtiger wordt in Europa, nemen verguizing en vervolging van Joden ernstig toe. De geschiedenis van Europa laat voor de afgelopen duizend jaar een lang en diep spoor van uitsluiting, vernieling en vernietiging zien. De goede momenten niet te na gesproken hebben kerk en christelijke theologie hiermee een grote schuld op zich geladen.

Het kerkelijk schuldgevoel is door de herinnering aan de Shoah sterker en bewuster geworden. In de relatie met het levende Jodendom wordt deze schuld omgezet in 'Israël veel verschuldigd zijn'. Een nieuwe verantwoordelijkheid wordt ingevuld. Het is een van de redenen waarom de Protestantse Kerk in Nederland heeft gekozen voor de formulering 'onopgeefbaar verbonden' ten aanzien van het Joodse volk. Hiermee wordt aangegeven dat zij nooit meer aan de kant wil staan waar het Joodse leven (opnieuw) wordt bedreigd.

De (her)ontdekking dat Jezus een Jood is én de dankbaarheid dat Israël sinds 1948 weer op de wereldkaart staat, gaven krachtige impulsen aan de zelfreflectie van de kerk. Gevolgen bleven niet uit. De theologie veranderde en is erop gespitst niet opnieuw te vervallen in uitspraken die aan de verguizing en vervolging hebben bijgedragen. Waar nodig wil de christelijke theologie zich verder vernieuwen. Zij doordenkt structurele weeffouten in zowel de vertaling als de uitleg van de Bijbel en schuwt principiële correcties niet. Zij weet zich een 'tak in de stam' (beeld van Paulus) en beseft dat ze leeft van de sappen die daar stromen (Romeinen 11:17). Het leven van de kerk is te danken aan het leven van Israël.

De terugkeer van het volk Israël uit de ballingschap en het ontstaan van de staat Israël spelen in de christelijke toekomstverwachtingen een grote rol. Al zijn de verschillen in benadering groot. De een verwacht een spoedige bekering van Israël en de triomf van het christelijk geloof. Een ander is een stuk voorzichtiger in het duiden van Gods weg in de geschiedenis. Een derde wil vooral de stem van Israël zelf horen en hoedt zich ervoor om dit voor Israël in te vullen. Zijn wij, 'delend in de aan Israël geschonken verwachting', bereid te luisteren naar wat de synagoge bedoelt als ze in

haar gebedenboeken de staat Israël 'het ontluikend begin van onze verlossing' noemt?

Wegen om te gaan

Het is een blijvende opdracht voor de kerk in het gesprek met Israël de goede woorden voor de schuldbelijdenis te kiezen. Wat is uitgesproken tijdens de herdenking van de Kristallnacht op 8 november 2020⁴ moet blijvend worden ingevuld met nieuwe verantwoordelijkheid. Wat in dit gesprek nieuw wordt ontdekt, dient te worden verwerkt in haar belijdenisgeschriften en theologie.

Sporen van vernieuwing en hoop zijn te vinden in de formulering van de Protestantse Kerk dat zij zich 'delend in de aan Israël geschonken verwachting uitstrekt naar de komst van het Koninkrijk van God'. (artikel 1.1) Als Christusbelijdende geloofsgemeenschap zoekt zij 'het gesprek met Israël inzake het verstaan van de Heilige Schrift, in het bijzonder betreffende de komst van het Koninkrijk van God.' (artikel 1.7)

De kerk spant zich in om haar relatie met Israël vorm te geven vanuit een gedeelde verwachting en in de hoop dat het Joodse volk dit gesprek met de kerk wil voeren. Waar dit niet lukt, daar wil de kerk op z'n minst voor Israël een gelijkwaardige en betrouwbare bondgenoot zijn.

Gespreksvragen

1. Is 'van schuld naar verschuldigd zijn' een begaanbare weg?
2. Hoe kunnen bijbeluitleg en theologie zich vernieuwen om 'verguizing' te voorkomen? Wat dient er volgens u te gebeuren?
3. Is de staat Israël 'het ontluikend begin van onze verlossing'? Hoe kijkt u tegen dit Joodse gebed aan?

4. Zie [Verklaring van de Protestantse Kerk tijdens Kristallnachtherdenking 2020](#).

5. Bijbel en verbond

Thema

Waar de Tenach eindigt, gaat het voor de Joodse traditie verder in de mondelinge overlevering die op schrift werd gesteld in de Misjna en de Talmoed. Voor christenen gaat de Tenach verder in wat de kerk noemt het Nieuwe Testament. Ontstaat hierdoor een breuk? Of is zowel het een als het ander waar?

Het woord 'testament' is overgenomen uit de Vulgaat (Latijnse vertaling). Het Griekse woord 'testament' (*diathèkèi*) is een vertaling van het Hebreeuwse woord 'verbond' (*berith*). Met het hanteren van woorden als 'oude' en 'nieuwe' kan de suggestie groeien dat het om twee verschillende verbonden zou gaan. Beter is het te spreken van een 'vernieuwd verbond' waarin zowel de doorgaande lijn als de nieuwe aspecten samenkomen. Het Griekse woord voor 'vernieuwd' (*kainè*) wordt doorgaans gebruikt, het woord 'nieuw' (*neos*) slechts één keer (Hebreeën 12:24).

Gedachten en visies

We ontdekken steeds meer hoe Joods de geschriften van het Nieuwe Testament zijn. Het ademt dezelfde leef-, denk- en geloofswereld als het Oude. Het Nieuwe zou onbegrijpelijk worden als je het van het Oude losmaakt. Zo geeft Jezus in de Bergrede commentaar op enkele bepalingen van Mozes in de Thora. Zijn interpretatie vinden we in het evangelie van Matteüs, hoofdstuk 5. Jezus begint zesmaal met dezelfde woorden. De vertaling luistert nauw. De Herziene Statenvertaling (HSV, 2010) heeft: *Maar Ik zeg u...* Zo wordt een scherpe tegenstelling gecreëerd tussen Jezus en Mozes. De Nieuwe Bijbelvertaling (NBV, 2004) geeft weer met: *En Ik zeg zelfs: ...* Nu sluit Jezus aan bij Mozes en doet er een schepje bovenop. Hierbij merk je dat we te maken hebben met een rabbijnse manier om traditie voort te zetten en toe te spitsen. Dit voorbeeld kan met andere woorden aangevuld. Ze bevestigen het idee dat 'nieuw' begrepen moet

Joden en christenen samen in gesprek tijdens een predikantenreis, in het Schechter Instituut in Jeruzalem.

worden als 'vernieuwd' en niet als 'anders'. 'Oud' wil niet zeggen 'verouderd' of 'afgedaan'. Eerder verwijst het naar oorsprong of bron, naar iets wat je nooit kwijt wilt. Jezus ademde en leefde de Schriften (het Oude Testament) in heel Zijn verkondiging.

'Testament' staat zowel voor het gebeuren als voor de tekst die dit gebeuren beschrijft. De dubbelheid zorgt voor extra lading. Je zou met 'Oude Testament' kunnen bedoelen dat zowel de teksten zijn verouderd als de zaak waarover deze gaan.

Er zijn stromingen binnen het christendom die de naam 'Oude Testament' gebruiken om aan te geven dat het verbond met Israël niet meer geldt ('verouderd'), omdat met Christus Jezus een nieuw verbond in de plaats is gekomen. Andere zoeken te midden van 'oud' en 'nieuw' naar doorgaande lijnen. De verbondsvernieuwing in Jezus wordt in perspectief gezien van de verbondsvernieuwingen in het Oude Testament. Het verbond gesloten bij de berg Sinai (Exodus 19 ev.) wordt gezien als vernieuwing en precisering van het verbond met Abraham (Genesis 12 ev.). In de tijd van de ballingschap spreekt de profeet Jeremia van een nieuw verbond voor Israël (Jeremia 31), met vergeving van zonden en het kennen van de HEER als kenmerken. Dit verbond concretiseert zich telkens in wederzijdse beloften en geboden tussen God en Israël.

Bij dit nadenken over verbond en verbondsvernieuwing is gesproken over een 'tegoed' van het Oude Testament. De term komt van de Nederlandse theoloog Kornelis Heiko Miskotte (1894-1976). Hij heeft de onmisbaarheid van dit tegoed voor de moderne gelovige benadrukt. Levensvragen die in het Nieuwe Testament hoogstens worden aangestipt, stellen het tegoed van het Oude Testament aan de orde: hoe verhouden zich individu en gemeenschap? Wat heeft liturgie van doen met gerechtigheid? Thema's als scepsis en erotiek krijgen alle aandacht. Gelovigen krijgen in het gewone leven met deze vragen te maken. In het Oude Testament gaat het erover.

Het verbond met Abraham is gemaakt met het oog op alle volken. In dit verbond is de eerstgeborene onder de volken, Israël, er ten dienste van alle volken. Waar Israël zich in het Oude Testament op zichzelf lijkt terug te trekken, klinken andere stemmen die de horizon breed houden. In Christus Jezus ontdekken christenen deze brede horizon. De vernieuwing van het verbond in Jezus Christus is zo groot dat het - naar zijn oorspronkelijke bedoeling - de grenzen van het volk Israël overstijgt. Nu worden tevens de volken uitgenodigd deel uit te maken van

Gods verbondsvolk en medeburger te worden in het huis van Israël.

Wegen om te gaan

Om minstens vier redenen kunnen christenen hun voordeel doen met de manier waarop Joden de Bijbel lezen.

1. De Hebreeuwse Bijbel is de Bijbel van Jezus en de apostelen.
2. Het Nieuwe Testament los van het Oude wordt in de kern onbegrijpelijk.
3. Veel woorden en begrippen in het Nieuwe Testament gaan pas echt leven wanneer deze worden verstaan in de Joodse context van de eerste eeuw.
4. Er waren en zijn Joodse nieuwtestamentici en Messiasbelijdende nieuwtestamentici die ons helpen te verstaan hoezeer het Nieuwe Testament bron en betekenis heeft in het Joodse leven.

Wanneer de verhouding tussen kerk en synagoge zich ontwikkelt tot een open relatie, komt er hopelijk ruimte in de kerk om met Joden te spreken over de manier waarop Jezus en de apostelen de Schriften hebben geïnterpreteerd en hoe de kerk dit heeft begrepen. Samen mogen we leven in één verbond van trouw aan deze God, de ENE.

Gespreksvragen

1. Welke voorbeelden van continuïteit en van discontinuïteit tussen beide Testamenten zijn er te noemen?
2. In Hebr 8:8-13 wordt het vernieuwde verbond waarover Jeremia sprak aangehaald (Jeremia 31:31-34). Hoe moeten we de woorden 'verouderd' en 'de teloorgang nabij' verstaan?
3. In de vertaling van Romeinen 11:17 heeft de HSV: *Als nu enige van die takken afgerukt zijn, en u, die een wilde olijfboom bent, in hun plaats bent geënt (...)*. Wat is het gevolg van 'in hun plaats'?
4. In de vertaling van Romeinen 11:28 staat in de NBV: *Ze zijn Gods vijanden geworden opdat het evangelie aan u kon worden verkondigd, maar God blijft hen liefhebben omdat Hij de aartsvaders heeft uitgekozen*. Wat is het gevolg van de toevoeging 'Gods vijanden'?

6. Antisemitisme

Thema

Helaas blijft het antisemitisme de gemoederen bezighouden. Wie dacht dat we er in onze postmoderne tijd wel vandaan zouden groeien, krijgt ongelijk. Antisemitische uitingen en incidenten nemen toe, in het bijzonder op de sociale media. Het verschijnsel van Jodenhaat is evenwel zeer oud. Het gaat terug naar 'Egypte' (Exodus 1:10 ev.), 'Amalek' (Exodus 17:8 ev. en Deuteronomium 25:17 ev.) en 'Haman' (Ester 2:5 ev.). Pas in de 19e eeuw wordt de term 'antisemitisme' gebruikt.

Het Europees Parlement aanvaardde in 2017 als werkdefinitie van antisemitisme: *Antisemitisme is een bepaald beeld van Joden dat tot uiting kan komen als haat jegens Joden. Mondelinge en fysieke uitingen van antisemitisme zijn gericht tegen Joodse of niet-Joodse personen en/of hun bezittingen, tegen instellingen van de Joodse gemeenschap en tegen Joodse religieuze voorzieningen.* Simon Perez definieerde het tijdens een bezoek aan Nederland in 2013 eenvoudiger:

"Een antisemiet is iemand die meer hekel heeft aan Joden dan nodig is."

Gedachten en visies

Specificaties zijn mogelijk. Sociaal antisemitisme is de negatieve stereotypering van Joden in de samenleving. Politiek antisemitisme gaat over overheden die Joden actief buitensluiten en in hun rechten beperken. Hier richten we ons voornamelijk op het christelijk antisemitisme. Dit is Jodenhaat gebaseerd op gelovige vooroordelen. Joden mogen worden vernederd omdat zij Jezus hebben gekruisigd. Zo zou de roep 'Laat zijn bloed óns dan maar worden aangerekend, en onze kinderen!' (Matteüs 27:25) gelden voor alle Joden uit alle tijden en landen. Of de gedachte dat farizeeërs zonder enige uitzondering huichelaars zijn.

Na de verwoesting van de tempel in het jaar 70 bleven slechts twee Joodse stromingen over. De stroming van de farizeeërs ontwikkelde zich tot het rabbijnse Jodendom. Volgelingen van Jezus

Bekladde steen bij een voormalige synagoge in Oekraïne

vormden de andere beweging die leidde tot het christendom. Hoewel er lange tijd goede onderlinge relaties bewaard bleven, raakten beide richtingen steeds meer van elkaar verwijderd.

Binnen het christendom kwamen steeds meer gelovigen uit de volken en werd het uiteindelijk een staatsgodsdienst in het Romeinse rijk. Het aanvankelijk intern Joodse gesprek groeide uit tot een verwerpen van elkaar. In de kerk groeide de overtuiging dat de kerk de plaats van Israël had overgenomen en zelf het 'ware Israël' vormde. Het christelijk antisemitisme groeide uit tot kwaadaardige vormen van geweld.

Ondanks bewogen oproepen van hen die pal stonden voor het Joodse volk trokken felle preken, aanvallen van woede en geweld diepe sporen die nog niet zijn geheeld. Pas na de Shoah is er inkeer en ommekeer gegroeid. Al zijn we er nog niet. De stem klinkt dat de algemene roep tegen racisme voldoende is. Anderen vinden het belangrijk dat de concretisering van het antisemitisme niet verloren mag gaan. De haat specifiek tegen het Joodse volk moet blijvend worden benoemd om het te kunnen bestrijden.

Voortgaande studie van de Joodse Schriften en Joodse achtergronden waarin de Schriften zijn ontstaan zijn nodig om tot een zorgvuldig verstaan van elkaar te komen. De taal van de verguizing moet blijvend worden tegengesproken. Hierbij is zelfonderzoek nodig met hernieuwde studie van Bijbel en theologie.

Een ander gevaar is dat de Joodse gemeenschap wordt beperkt tot een godsdienst. Israël scheiden van land en staat is echter heilloos. In de Europese werkdefinitie van antisemitisme wordt zorgvuldig onderscheid gemaakt. Kritiek op Israël zoals iemand kritiek op elk land kan hebben is niet antisemitisch. Het ontzeggen van zelfbeschikking door te beweren dat Israël een racistische onderneming is, is dat wel. Net zoals het vergelijken van actueel beleid in Israël met het nazisme.

Wegen om te gaan

Langzamerhand is vanaf de jaren '30 van de vorige eeuw de joods-christelijke dialoog ontstaan. Vooral na de Shoah heeft de kerk afstand genomen van de Jodenzending en groeide zij naar het gesprek aan de dialoogtafel. Het anti-judaïsme werd als ketterij afgewezen en het antisemitisme als zonde benoemd. In Nederland kwam de dialoog vanaf 1960 goed op gang.

Als kerk hebben wij in het bijzonder de taak 'het inzicht en de bestrijding van antisemitisme te bevorderen' (ordinantie 1, artikel 2.2). In één adem

wordt eraan toegevoegd dat we de opdracht hebben 'de gemeenten toe te rusten tot de ontmoeting met Israël'.

In juni 2019 verklaarde de Protestantse Kerk samen met de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland:

We rekenen het ook tot onze verantwoordelijkheid er alles aan te doen om antisemitisme in de hele samenleving tegen te gaan en om initiatieven te ondersteunen die daar een dam tegen opwerpen. En op 8 november 2020 werd schuld beleden met de woorden: *De Protestantse Kerk in Nederland wil zonder omwegen erkennen dat de kerk mede de voedingsbodem heeft bereid waarin het zaad van antisemitisme en haat kon groeien.*

Voortdurende oplettendheid wordt gevraagd. Zowel bij wat binnen de gemeenten wordt verwoord, als bij wat in de samenleving de kop opsteekt moeten wij alert blijven.

Gespreksvragen

1. Bespreek met elkaar de grenzen tussen kritiek op Israël en antisemitisme. Kunt u zich vinden in de beschrijving van de Europese werkdefinitie?
2. *De Protestantse Kerk ondersteunt de boycot van Israël niet. Ook spreekt zij zich er niet tegen uit.* Hoe ervaart u deze positie?
3. De Protestantse Kerk heeft openlijk schuld beleden. Wat moet nu gebeuren volgens u? Wat kan er gebeuren vanuit uw eigen gemeente?

7. Van zondag tot zondag

Thema

'Onopgeefbaar verbonden' is uiteraard elke zondag aan de orde. Het blijft niet beperkt tot de jaarlijkse Israëlzondag. Bovendien is het van belang voor catechese en kringwerk. Niet dat dit altijd expliciet moet worden benoemd. Wel dient het in liturgie, prediking en toerusting altijd impliciet aanwezig te zijn. Zomaar kan er terughoudendheid groeien, omdat er altijd gemeenteleden zijn die min of meer 'voorschrijven' wat je wel of niet zou moeten zeggen. Hoe begrijpelijk ook, het kan er juist toe leiden dat het op termijn in mindering komt op onze verbondenheid met het volk Israël. Hoe vinden we de vreugde om vrijmoedig over deze dingen te spreken?

Gedachten en visies

Er zijn mensen die Israël uit enthousiasme altijd aan de orde stellen. De grenzen tussen theologie, bijbeluitleg en actuele politiek lopen door elkaar

Op symbolische wijze maakt Mosjè, als verdediger van de Tien Woorden, korte metten met de afgodendienst van Egypte, waarvan het volk Israël zich niet zomaar zonder slag of stoot los wist te maken. (kleurets Marcus van Loopik)

heen. Uit bewogenheid voor het Joodse volk wordt per definitie kritiekloos gesproken, en voor nuance blijkt weinig ruimte. Profetische woorden en beloften in de Schriften worden planmatig voor ogen gesteld. Anderen blijven steken in verouderde bewoordingen en concepten. Er wordt bijvoorbeeld gesproken over 'het oude bondsvolk' en het 'nieuwe Israël', waarmee de kerk wordt bedoeld. Zonder voorstander te willen zijn van de vervangingstheologie, wekken overblijfsels uit dit taalveld toch deze indruk. Op farizeeërs wordt eenzijdig negatief neergekeken, en Joden begrepen weinig tot niets van het nieuwe dat tot hen is gekomen. Negatieve beeldvorming is doorgaans taai en blijft gemakkelijk onderhuids hangen. Wanneer regelmatig de oudtestamentische lezing achterwege wordt gelaten, kan onbedoeld de boodschap overkomen dat we toch vooral te maken hebben met het geheel nieuwe verhaal uit het Nieuwe Testament.

Weer anderen komen vanuit studie en dialoog met Joden tot ontdekkingen die anders zijn dan de klassieke leer van de kerk. Voor hen biedt het Nieuwe Testament niet zoveel nieuws. De vraag wordt gesteld of Jezus wel de langverwachte Messias is. Er volgt een heroriëntatie op het klassieke christelijke geloof in relatie tot Israël.

Als Israël bron en wortel is van de kerk, dan dienen we bewust uit deze bron te drinken en vanuit deze wortel de levenssappen tot ons te nemen. Zorgvuldige kennis van Joodse bronnen en tradities zijn onontbeerlijk. Her en der zal dit vragen om een zorgvuldige (her)oriëntatie. Evenmin als het christendom is het Jodendom één geheel. Er wordt volop gediscussieerd. Visies staan soms lijnrecht tegenover elkaar. Diverse posities worden ingenomen en blijven tegelijk met elkaar in gesprek. Zo was het in 'Bijbelse' tijden, en zo mag het vandaag zijn. Al maakt het uiteraard wel uit wat je vindt en zegt in het midden van de gemeente. Helpt de uitleg om de gemeente opnieuw naar de Schriften te leren kijken en zodoende los te komen van gegroeide stereotypingen? Respecteer je tegelijk inzichten die anders zijn? En probeer je het goede gesprek gaande te houden?

Wegen om te gaan

Het is een telkens terugkerende uitdaging om de Schriften in hun geheel te bestuderen. Om in de voorstudie tekstuitleg en achtergronden zorgvuldig te

bestuderen om zo te proberen te onderzoeken wat er allemaal aan de hand is. Dit is prachtig ambachtswerk dat leidt tot nieuwe ontdekkingen. De verleiding is immers groot dat we 'al weten wat de tekst bedoelt'. Een goede mogelijkheid is om naast de vertrouwde christelijke commentaren een Joods commentaar te raadplegen. Deze zijn er in alle schakeringen van orthodox tot liberaal. Nieuwe ontdekkingen kunnen leiden tot meer waardering voor de Joodse bronnen en verdere verrijking van het eigen geloof en dat van de gemeente.

In de hoop dat dit tot zegen zal zijn voor de gemeenten van de Protestantse Kerk in Nederland en voor het volk Israël sluiten we af met een citaat van Jezus. Hij zei hun: *'Zo lijkt iedere Schriftgeleerde die leerling in het koninkrijk van de hemel is geworden op een huismeester die uit zijn voorraadkamer nieuwe en oude dingen tevoorschijn haalt.'* (Matteüs 13:52)

Gespreksvragen

1. Welke belemmeringen ervaart u om erediensten onbevangen te leiden vanuit de 'onopgeefbare verbondenheid'? Hoe zou u met deze belemmeringen kunnen omgaan?
2. Welke stereotyperingen komt u in de gemeente regelmatig tegen? Hoe gaat u hiermee om?
3. Welke 'nieuwe dingen uit de voorraadkamer' zou u met de gemeente willen delen? Hoe heeft dit uw geloofsleven verrijkt?

Dienstenorganisatie Protestantse Kerk

Joseph Haydnlaan 2a

Postbus 8504

3503 RM Utrecht

Telefoon: (030) 880 18 80

E-mail: info@protestantsekerk.nl

Coverfoto: Joodse bar Mitswa bij de klaagmuur - Koos Snaterse

| Vindplaats van
| geloof, hoop en liefde